

تاریخ ده‌هزار ساله کرمانشاهان

و تحقیقی درباره

اقوام گرد آریائی

www.ketab.ir

هرمز بیگلری

۱۳۹۶

انتشارات کرمانشاه

سرشناسه:	بیگلری، هرمز، ۱۳۲۲،
عنوان و نام پدیدآور:	تاریخ ده هزار ساله کرمانشاهان و تحقیقی درباره اقوام کرد آریایی/هرمز بیگلری
مشخصات نشر:	کرمانشاه: انتشارات کرمانشاه، ۱۳۹۵،
مشخصات ظاهری:	ص. ۳۳۶
شابک:	۹۷۸-۶۰۰-۷۰۸۷-۷۷-۰
وضعیت فهرست نویسی:	فیبا
موضوع:	کردان - ایران - تاریخ
موضوع:	Kurds-Iran-History
موضوع:	کردان - ایران - زاگرس
موضوع:	Kurds-Iran-Zagros Region
موضوع:	کرمانشاهان - تاریخ
موضوع:	Kermanshahan (Iran:Province) - History
موضوع:	کرمانشاهان - جغرافیا
موضوع:	Kermanshahan (Iran:Province)- Geography
موضوع:	کرمانشاهان - آثار تاریخی
موضوع:	Kermanshahan (Iran:Province)-Antiquities
رده بندی کنگره:	۲۰۰۴DSRT۱۳۹۵ب ۸۵/ر
رده بندی دیویی:	۹۴/۴۴
شماره کتاب شناسی ملی:	۴۴۹۴۱

نام کتاب: تاریخ ده هزار ساله کرمانشاهان و تحقیقی درباره اقوام کرد آریائی

مؤلف: هرمز بیگلری

ناشر: انتشارات کرمانشاه (بیگلری)

حروف نگار و صفحه آرا: فروزان فرحناز

طراحان جلد: مینا عظیمی صفت - کاظم میرزا

چاپ و لیتوگرافی: آسمان

چاپ نخست: ۱۳۹۶

قطع کتاب: وزیری

تیراژ: ۱۰۰۰ جلد

تعداد صفحات: ۳۳۶ صفحه

قیمت: ۲۰۰۰۰ تومان

شماره شابک: ۹۷۸-۶۰۰-۷۰۸۷-۷۷-۰

حق چاپ برای نویسندگان محفوظ است

انتشارات کرمانشاه: شهرک ژاندارمری جنب دانشگاه آزاد اسلامی - کوچه مهر

تلفاکس: ۳۷۲۲۲۹۳۲ همراه ۰۹۱۸۸۳۶۳۰۶۴

فهرست مطالب

صفحه	عنوان
۱	کوه‌های زاگرس
۵	قدمت انسان در زاگرس
۷	تقسیم‌بندی دوران‌های باستانی
۷	دوران > بر قدیم
۷	دوره اشواین
۸	دوره موسریاز - غار نجی
۹	غار کبه
۹	غار وارواسی
۱۱	نگاهی کوتاه به تحول معماری در هزاره چهارم ق.م
۱۴	شکل‌گیری روستاها
۱۵	انسان اندیشمند
۱۸	مسیر کوچندگان آریائی
۲۳	دوران پارینه سنگی
۲۵	مناطق اولیه تمدن نئولیتیکی
۲۶	دوران نئولیتیک (از ۹ تا ۴ هزارسال پیش از میلاد)
۲۷	دوران مفرغ قدیم
۲۷	دوران مفرغ جدید
۲۷	دوران آهن
۳۲	کشف نخستین زیستگاه بشر دوره‌ی نوسنگی در دینور کرمانشاه
۳۳	دینور
۳۹	قلعه سرماج
۴۰	حفاری تپه شیخان
۴۴	الهه مادر
۴۸	نخستین مناطقی که در خاورمیانه به مدنیت روی آوردند
۵۱	نگاهی به ساکنان باستانی مادغربی در هزاره سوم ق-م

- هوریان و عیلامیان ۵۱
- لولوبی‌ها ۵۲
- کلده قدیم - ملوک بابل ۵۵
- هجوم به خاک کلده ۵۷
- آشور ۵۸
- قشون آشور ۵۹
- شیاطین - بادوگری - پیش‌گویی ۶۱
- عیلام ۶۲
- دوران تاریخی عیلام ۶۴
- انقراض عیلام ۶۶
- زبان و خط عیلامیان ۶۷
- ترجمه‌ای از الواح سومری ۷۰
- آفریده شدن انسان از گل ۷۵
- طوفان نوح(ع) ۷۸
- افراد حاضر در کشتی نوح چند نفر بودند؟ نیکی ملامک شدند و هیچ‌کس باقی نماند؟ ۸۶
- اشاره قرآن به بقایای کشتی نوح و شواهد کشتی نوح ۸۷
- برخی از شواهد زمین‌شناسی طوفان نوح ۹۰
- نظر قرآن کریم درباره کشتی نوح ۹۱
- حال این الواح که قرآن به آن اشاره کرد چه بودند؟ ۹۲
- نگاهی کوتاه به قبایل گوتی‌ها ۹۵
- قبایل کردوخی (قبایل گوتی - کوتی) ۹۶
- گوتی‌ها ۹۷
- تحقیقی درباره اقوام گوتی در هزاره سوم ق-م ۱۰۱
- فهرست شاهان کوتی ۱۰۷
- تأثیرات شکست گوتیان ۱۰۸
- سومین پادشاهان اور ۱۰۹
- همازی (Hamazi) کهن‌ترین نام غرب ایران در تاریخ سومریان ۱۱۰

۱۱۲	سلسله سوم اور
۱۱۲	کاسی‌ها
۱۱۵	آخرین آثار مکشوفه از کاسی‌ها
۱۱۸	آخرین آثار کاسی‌ها در قبور ما قبل تاریخ
۱۱۸	قبایل ناپری
۱۱۹	سوباری
۱۲۰	گوشدهای از رفتار آشوریان با ساکنین کوه‌ها و دشت‌های زاگرس
۱۲۳	نظری به دوران داریوش شاه
۱۲۸	آمدن آریائی‌ها به ایران
۱۳۰	ایران در هزاره دوم ق م
۱۳۱	مستندات
۱۳۳	کتیبه‌های بابل و آشور و عیلام
۱۳۷	گردهای آریائی
۱۳۹	زبان‌ها
۱۴۵	گرد قبل از اسلام
۱۵۱	سرزمین ساکارتیان
۱۵۳	لغات کتیبه بیستون و مشابهت آن با بعضی از لغات گرد و پارسی
۱۵۵	ویژگی زبان مادی و پارسی باستان و گردی
۱۵۷	زبان‌های عامه و زبان‌های ادبی
۱۶۰	پشتو
۱۷۴	نظر نویسندگان درباره قوم گرد
۱۷۷	تجزیه و تحلیل زبان‌های تطبیقی
۱۷۸	گروه ایران غربی
۱۸۲	مذاهب اقوام ماد و پارس
۱۸۵	عادات و رسوم ایرانیان
۱۸۶	مفرغ‌های لرستان

۱۸۷.....	اشیاء مفرغی لرستان.....
۱۸۹.....	کاسی‌ها و مفرغ‌های لرستان.....
۱۹۶.....	آثار مادها در کرمانشاه.....
۱۹۸.....	دخمه شمس‌آباد.....
۱۹۸.....	دخمه سرپل‌ذهاب.....
۱۹۹.....	آثار سرپل‌ذهاب.....
۱۹۹.....	دخمه‌های شهرستان‌صحنه.....
۲۰۰.....	روانسر.....
۲۰۱.....	کوه بیستون.....
۲۰۲.....	بیستون - بهستان - بغستان.....
۲۰۵.....	دولت سلوکیه در ایران.....
۲۰۶.....	آثار مقدونی (سلوکیه‌ها).....
۲۰۷.....	آثار اشکانیان در کرمانشاه.....
۲۰۸.....	معابد ناهید در زمان هخامنشیان.....
۲۰۸.....	معابد ناهید در دوران اشکانیان و ساسانیان.....
۲۰۸.....	نظریات فلاندن و گست (۱۸۴۰ میلادی).....
۲۰۹.....	کاوش‌های علمی (معبد آناهیتا).....
۲۱۲.....	دوره صفویه.....
۲۱۲.....	دوره سلجوقی از ابتدای قرن پنجم و پیش از آن.....
۲۱۳.....	دوره ساسانی.....
۲۱۳.....	دوره اشکانی.....
۲۱۵.....	آثار باستانی مربوط به دوره اشکانی در بیستون.....
۲۱۶.....	آثار دوران ساسانی در کرمانشاه.....
۲۱۶.....	دین ساسانیان.....
۲۱۸.....	آثار تاریخی غرب کشور در زمان ساسانیان.....
۲۲۳.....	سنگ نگاره‌های مدخل و درون طاق بزرگ.....
۲۲۵.....	فرهاد تراش.....

۲۲۸	قصر شیرین
۲۲۸	چهار قاپی (چوار کپی)
۲۳۰	آثار دوران ساسانی در شهرستان هرسین
۲۳۰	قلعه سرماج
۲۳۱	بعثت پیامبر اکرم (ص)
۲۳۳	قسمتی از خزائن و تجملات خسرو پرویز
۲۳۶	نامه پیامبر به خسرو پرویز
۲۳۶	شکست یزدگرد
۲۳۷	سرگذشت خانان یزدگرد
۲۳۹	فتوحات مسلمین در ایران
۲۳۹	جنگ جلولا
۲۴۱	فصلی در فتح‌های جبال‌حیوان
۲۴۵	برگرداندن دیوان پارسی به تازی
۲۴۶	قتل ابومسلم خراسانی
۲۴۷	قضیه خرم دینان در نواحی غرب
۲۴۷	کرمانشاه در عهد مأمون خلیفه عباسی
۲۴۹	ذکر استیلاء ابوعلی بن محتاج بر بلاد جبال (کردستان)
۲۴۹	ذکر لشکرکشی خراسانیان به شهر ری (کردستان و لرستان و کرمانشاه)
۲۵۰	حسنویه گرد برزیکانی
۲۵۱	بنوعناز
۲۵۳	قتل خواجه نظام‌الملک طوسی
۲۵۵	وقایع سال ۵۲۴ هجری قمری
۲۵۵	جنگ میان مسعود و عم او سلطان سنجر
۲۵۸	ایالت کردستان
۲۵۸	مغولان و تیموریان
۲۵۹	قرن هفتم
۲۶۱	عصر صفویه

- ۲۶۴ کرمانشاه در دوره افشاریه
- ۲۶۶ کرمانشاه در روزگار زندیه
- ۲۶۸ جنگ کریمخان در بیستون
- ۲۷۰ محاکمه شاهسلطان حسین ثانی
- ۲۷۵ کرمانشاه در دوره قاجاریه
- ۲۷۶ جنگ‌های ایران و عثمانی در زمان قاجاریه
- ۲۸۱ محمدحسین میرزا (حشمت‌الدوله)
- ۲۸۹ مساجد کرمانشاه
- ۲۹۵ حسینیه‌های کرمانشاه
- ۲۹۸ اسامی امامزاده‌ها
- ۲۹۹ تطبیق اسامی مناطق جغرافیایی قریب با مناطق فعلی
- ۳۰۱ اسامی باستان‌شناسانی که در جنگ قریب اخیر از کرمانشاه دیدن نموده‌اند
- ۳۰۵ منابع و مأخذ

مقدمه پرفسور میرجلال‌الدین کزازی ایران بزرگ در آیینهی خُرد

پیشینه و تاریخ استان کرمانشاه پیوندی تنگ و ناگسستنی با سرگذشت ایران، این سرزمین سپند اهورایی که سرزمین هزاره‌هاست، دارد. در بخش‌هایی از این دیرینه بوم، دانایان و دلیران، نخستین کانون‌ها و خاستگاه‌های شهر آئینی (=تمدن) پدیدار شده است؛ نمونه‌ی راه‌دگنج ذره‌ی هرسین که در آن، پیشینه‌ی زندگی‌گروهی سامانمند و شهر آئینی، هزاره‌ی هشتم پیش از زادن عیسا مسیح می‌رسد. با این همه، پیوند این بهینه بوم کهن با ایران پابندی است فراتر و گسترده‌تر و بنیادین‌تر از پیوند زمانی و تاریخی. رشته‌های گوناگون که پیشینه‌ی آن‌ها نهانی و نهادین است و مانند پیوندهای تاریخی در رُویه و دیدنی و آشکار نیست، کرمانشاه را با ایران می‌پیوندد؛ پیوندهایی سرشتین و ساختاری، گرمایی و گوه‌ری که آن‌ها را، در ژرفاها و شالوده‌های شهر آئینی و فرهنگ و منش ایرانی، می‌باید، برسد و یافت تا بتوان آن‌ها را از پرده‌های ستبر پوشیدگی و نهفتگی بدر آورد و بر افتاب افکند. در این نهفته‌ها به آشکاری برسد و این پوشیده‌ها به پدیداری، پیوندهای نهادین و بنیادین کرمانشاه با ایران به استواری شناخته و دانسته خواهد شد. در آن زمان، نخستین کرمانشاهیان سپس ایرانیان، به گونه‌ای گمانزدای و با باوری سخته و ستوار و پای برانی، بر آن خواهند بود که کرمانشاه بومی است شگفت و شگرف و در گونه‌ی خویش، به ورزیدگی، به مانند، در آن زمان، این دید و داوری را، به آسانی و بی‌گمانی، خواهند پذیرفت که شاه نمونه‌ای است برین و گوه‌رین، بهین و بآیین که ایران، ایران بزرگ و پهناور فرهنگی و تاریخی نه ایران جغرافیایی؛ در آن فرو فشرده است و به شیوه‌ای نهادین، از کهن‌ترین روزگاران تا روزگار کنونی به یادگار مانده است. نیز در آن زمان، بی‌هیچ ناسازی و ستیز، بی‌هیچ چالش و چند و چون گمان‌آمیز و هنگامه‌انگیز، خواهند پذیرفت که شناخت درست و راست و بی‌فزود و کاست ایران در گرو شناخت شایان کرمانشاه است. در آن زمان، بی‌گمان و باورمند، به آواز بلند، خواهند گفت: «اگر ایران را می‌خواهی شناخت، کرمانشاه را بشناس؛ زیرا کرمانشاه گونه‌ای نمادین و نمونه‌ای از ایران.» داستان باستان ایران و جهان

جاودان ایرانی راه به یاری سه دانش، می‌توان از نهانخانه‌ی زمان بدر آورد و در صدها پوشینه (=جلد؛ مجلد)ی سترگ و ستبر، نوشت: نخست باستانشناسی که در آن، یادگارا و برجای مانده‌های دیداری و پیکرینه کاویده و بر رسیده می‌شود؛ دوم زبان‌شناسی در زمانی یا تاریخی که در آن، به یاری کندوکاو در دگرگونی‌های آوایی و معنایی واژه‌ها و ساختار نحوی و سامانه‌های گردانشی (=صرفی) زبان‌های ایرانی، زمینه‌ها، کلمرها و بخش‌هایی نهفته مانده از تاریخ و فرهنگ ایران را از پرده بدر می‌توان انبساط و شناخت و شناسانید؛ سوم اسطوره‌شناسی که در آن، دین‌ها و کیش‌ها و سامانه‌های آوایی، پارشناختی پهنه‌ی بررسی و واکاوی و پژوهش است. دیگر زمینه‌های فرهنگ و اندیشه‌ی و نمودها و نشان‌های گوناگون و برشمار دیگر، در زندگانی ایرانیان، ریشه به یکی از این دانش‌ها می‌توانند بود و در یکی از آن‌ها، می‌توانند گنجید و جای گرفت. کرمانشاه بومی است که مایه‌ورترین و پایه‌ورترین پهلها و زمینه‌های پژوهش را در این دانش‌های سه‌گانه، پیشاروی پژوهندگان و دانشوران ویژه‌دان (=متخصص)، در می‌گسترده. مویی از این بوم برترین در دیرین‌شناسی ایرانی و یافتن و به نوشتار درآوردن سرگذشت این، یادگاری باستانشناختی می‌توان یافت. کرمانشاهیان، در شماری بسیار از شهرها و روستاهای کرمانشاه، به زبان یا گویشی دیگرسان سخن می‌گویند و کیش و آیینی ویژه را می‌ورزند که به هزاره‌های کهن باز می‌رسد.

آری! کرمانشاه آیین‌های است خرد، اما روشن و بی‌زنگار که ایران بزرگ، ایران جاودانه، به شیوه‌ای شگرف و جاودانه، در آن بازمی‌توان یافت، اگر این آیین راه، با سینه‌ای پیراسته از هر کینه، بدور از هر خشک اندیشی و سخت کیشی، از هر دل چرکینی و تنگ‌بینی، ژرف بنگریم و باریک. با این نگرش، آیین‌های فسونبار شگرف آیین تاریک‌ترین لایه‌ها و بُره‌های تاریخ این سرزمین کلان کهن راه، آشکارا، به ما خواهند نمود و دفتر دیرینگی‌ها راه، در برابرمان، فراخ خواهد گشود: سرزمینی سپند و فرمند و ورجاوند که همواره، در درازنای تاریخ خود، جهانیان را به شگفت آورده است و از درخشش،

دیدگان‌شان را به خیرگی دچار؛ سرزمینی که هر کس آن را به درستی شناخته است، به ناچار، بدان دل باخته است.

با این همه، آنچه شگفت‌انگیز است و دریغ‌آمیز این است که کرمانشاه، بدان‌سان که بومی چنین بهایی و بهین را می‌سزد و می‌برازد، شناخته نیامده است و نهفته‌ها و خفته‌های آشکار و بیدار ناشده در آن بس افزونتر از شناخته‌ها و یافته‌هاست. از همین روست که هر تکاپوی و تلاش در شناساندن کرمانشاه، با هر ساز و هر سامان، به هر رأی و به هر اندیشه، می‌تواند بود و کار و کرداری است که می‌شایدش ستود. یکی از پژوهندگان کرمانشاه، که چند سالی است، نستوه و پایدار، پُر تلاش و پُر کار، می‌کوشد گذشته‌ی زادبوم خویش را بیژود و دوستان تاریخ کرمانشاه و به‌ویژه کرمانشاهیان را با بخش‌هایی از پیشینه‌ی این استان که بهشت و بستان آن دانش‌های سه‌گانه است، آشنایی بدهد، همشهری گرمی، کتکوش، هرمز بیگلری است. اینک تازه‌ترین کتاب او، تاریخ ده‌هزار ساله‌ی کرمانشاه، فارسی خواننده‌ی دل‌آگاه است. این پژوهنده‌ی پُر تلاش، با شور و دل‌بستگی بسیار به شهر سریش و آباری استوار به کار، آبشخورهایی پُر شمار را خوانده است و بررسیده است و کوشید است که سرگذشت دیر، یازده هزار ساله‌ی کرمانشاه را از آن‌ها بدر بکشد و در دسترس خاستگان بنهد، به گونه‌ای که آنان، با خواندن این کتاب، بتوانند با این پیشینه‌ی دیرینه، آشنایی بشوند. من تلاش فرخنده و زیبنده‌ی این همشهری پژوهنده را ارج می‌نهم. بی‌شک، ما ستایم و از درگاه دادار بی‌چون، برای او کامگاری و بختیاری روزافزون و زندگانی بی‌شکون و همایون آرزو دارم. ایدون باد!

میرجلال‌الدین کزازی

آذر ماه ۱۳۹۵

پیشگفتار

با سپاس و ستایش بیکران بدرگاه خداوند متعال که به من توفیق عنایت فرمود تا هر چند اندک قدمی ناچیز در جهت شناخت بیشتر این استان کهنسال برداشته و دهمین اثر تحقیقی ناقابل خود را به علاقه‌مندان و دوست‌داران این مرز و بوم تقدیم نمایم.

سیر و تحال تاریخی در هر منطقه‌ای شامل مسائل مختلفی در زمینه‌های جغرافیایی - سیاسی - اقتصادی - اجتماعی و... غیره می‌شود که این استان به نوبه‌ی خود بعلت موقعیت استراتژیکی و هم‌جواری با قدرتمندترین دولت آن عصر یعنی آشور و از همه مهمتر موقعیت کبستان و وجود راه‌های غیرقابل نفوذ و یا صعب‌العبوری که در طی قرون گذشته توسط رومیان، ساسانیان، لولوبی‌ها و کاسی‌ها و... محافظت می‌نمودند در واقع مناطق غرب ایران حلقه اتصال و خاور دور و میانه است که در دوران‌های تاریخی علاوه بر کوچندگان و لشکرکشی‌های جنجالیان در طول تاریخ و از عهد باستان تا عصر حاضر، این منطقه را یکی از مهمترین مناطق نظامی و سیاسی و استراتژیکی به شمار آورده و بارها جنگ‌جویان و کشورگشایان می از دوران ما قبل تاریخ مرزهای این مناطق را درنوردیدند از همین راه‌ها بود که گاهای بر سده هفتم پیش از میلاد بدرون پارس و ماد رخنه کردند. با نگاهی کوتاه به مسیر کتیبه‌های حجاری شده در سریل‌ذهاب و کتیبه‌ی شیخان که فعلاً جزء کشور عراق است، مسیر تهاجمات و لشکرکشی‌های پی‌درپی آشوریان به نواحی غربی از این منطقه خبری یانگر این واقعیت است که:

پُر آمد و شدترین راه بازرگانی و کشورگشائی جاده بغداد - کرمانشاه - همدان بود و عاقبت از همین راه بود که سرانجام دولت ماد از بلندیهای زاگرس به دشت‌های بین‌النهرین فرود آمده و بزرگترین دشمن نه تنها ایران بلکه همسایگان آن عصر یعنی دولت آشور را که تقریباً (هزار سال دوام کرده بود)، مُنهدم نمود. آشور در آن عصر حدود خود را از هر طرف پیش بُرده بود. از طرف غرب و جنوب غربی دولت (هیت‌ها) را معدوم نمود فینیقیه و فلسطین را مطیع کرده به مصر دست انداخت از طرف مشرق و جنوب

شرقی تا کوه دماوند و کشور بزرگ ایران پیش رفت ماد و پارس را دست نشانده و عیلام را چنان خراب کرد که این مملکت چند هزار سال دیگر کمر راست نکرد).

یکی از خصائص آشوری‌ها بی‌رحمی و قساوت فوق‌العاده آن‌ها نسبت به مغلوبین بود، که در حملات خود به روستاها و شهرهای آن عصر با آتش زدن این‌گونه اماکن و کشتار ساکنین، اکثر آن نقاط را به تلی از خاک مُبدل می‌کردند و همان‌طوری که گذشت سرانجام دولت ماد با اتحادیه‌ای که با دولت بابل منعقد کردند دولت آشور را برانداختند و برای همیشه از صحنه روزگار محو نمودند. چنانچه خواسته باشیم، وقایع جنگ‌ها و حوادث مهم تاریخی که در این منطقه بوقوع پیوسته بپردازیم نیاز به تألیف چندین جلد کتاب خواهد داشت. لذا از باب بحث و شرح حوادث تاریخی صرف‌نظر نموده و به ادامه مطلب می‌پردازیم.

با نظری کوتاه به باستان‌شناسی غرب ایران خصوصاً کرمانشاه در یک قرن اخیر که نزدیک به پنجاه تن از برجسته‌ترین باستان‌شناسان از نقاط مختلف استان بکرات دیدن نموده و بعضاً یا حفاریهایی انجام داده و یا به خواندن خطوط کتیبه‌ها اشتغال ورزیده‌اند اهمیت و ارزش تاریخی این منطقه را بخوبی روشن می‌سازد.

حجاری‌های سرپل‌ذهاب و دخمه‌های مادی آن منطقه، بقایای کاخ ساسانی و آتشکده قصرشیرین و دیگر آثار تاریخی، قلعه یزدگرد در ریجاب (دلاهر) و آثار تاریخی اسلام‌آبادغرب آثار تاریخی طاق‌بستان - صحنه - کنگاور - هرسین - ریجاب - بیستون و شهر مخروبه دینور و کشف آثار تپه شیخان دینور و تپه‌های تاریخی پراکنده در سراسر استان که اکثراً مربوط به ماقبل اسلام است، و غارها که بعضاً نظیر غار بیستون ماقبل تاریخ محسوب می‌شود و هم‌چنین آثار بجا مانده پُل‌ها و راه‌های باستانی که قسمتی از جاده ابریشم از این منطقه می‌گذشت، حکایت از تاریخی بس کهن در دل کوه‌های صعب‌العبور و دشت‌های محاصره شده به کوه‌های زاگرس از دوران‌های گذشته و بسیار دوری دارد که هنوز منابع تاریخی بر آن‌ها پرتو افکن نشده است. با ظهور دین مبین اسلام و تحول عظیمی که در بافت جامعه از نظر فکری و دینی و اجتماعی بدان نائل

آمدند هنر و صنایع نوظهوری نیز در تمامی ابعاد شهرسازی و ساختمان‌ها و ابنیه‌های تاریخی بوجود آمد که مساجد و حسینیه و تکیه‌ها و ... نمونه‌ای از شاهکاری معماری دوران‌های اسلامی را شامل می‌شود که آثار اسلامی با شکوهمندی و ترسیم کاشی‌های الوان و مناره‌های بسیار زیبای مساجد و محراب‌های گچ‌بری شده و حتی صنایع دست‌ساز نیز از فرش و لوازم زندگی و فلزکاری و غیره را شامل می‌شود که ما بخوبی با سیر تحول هنر و صنایع پس از انقلاب دینی و مذهبی شاهد هستیم.

در دوران‌های اولیه اسلامی نیز ساختن وسائل دفاعی و جنگی تیغه، سپر، کلاه‌خود، شمشیر و نیزه و ... نیز به سبک جدیدتر و مزیّن به خطوط و آیات قرآنی بعضاً تزیین یافتند به هر تقدّر چو به منظور آگاهی از الگوی جغرافیائی نقاط مختلف منطقه نیاز به شناخت بیشتر درزهای جغرافیائی و تاریخی مناطق دور و نزدیک و یا هم‌جوار را طلب می‌نماید و با توجه به موقعیت این استان در عصر باستان که در واقع قسمتی از آن به تصرف آشوریان درآمد، بعداً تمهیداً تا سقوط آن دولت توسط مادها همچنان تحت تسلط آنان بود چه در زمان سبک چه در زمان صلح موجب تلاقی تمدن‌ها گردید که ترجمه الواح سومری بدست آمده حکایت از تاریخ مفصل این منطقه را دارد.

لازم به ذکر است که در زمان تسلط آشوریان بر این مناطق باز هم کوه‌نشینان در مقابل آنان ساکت ننشسته و بارها و بارها بر علیه آشوریان قام‌هائی صورت پذیرفت چنانچه لولوبیان و گوتیان نیز بنوبه‌ی خود ضربات سهمگینی را آشوریان وارد ساختند و شکست تاریخی که گوتیان بین سال‌های (۲۲۰۱ و ۲۲۰۲) بر نارام سین برد کردند یکی از نکات بسیار مهم در تاریخ محسوب می‌شود که مدت ۱۲۵ یا ۱۲۴ سال بر بابل استیلا یافتند و برای اولین بار بود که ساکنین نواحی کوهستانی زاگرس توانستند امپراطوری عصر خود را مغلوب و انتقام عیلام و همسایگان سرزمین هم‌جوار را از دشمن بگیرند و پس از آن‌ها کاسی‌ها نیز به مدت بیش از پنج قرن بر آن‌ها تسلط یافتند.

در مرز شمالی کشور عیلام که تا سده نهم پیش از میلاد آرام و خاموش بود سرزمینی به نام «الی‌پی» قرار داشت الی‌پی نامی است آشنا برای کسانی که مطالعه بیشتری در

تاریخ قدیم ایران دارند و نامی است برای منطقه‌ای که بعدها در طول تاریخ به نام‌های «الی‌مائید» و «کامپادان» و دشت‌های اطراف آن که به نام دشت «نیسای» خوانده می‌شد و محل پرورش بهترین اسبان آن دوره بشمار می‌رفت و شهرت جهانی داشته است.

این الی همان قرماسین یا کرماسین یا کرمانشاه است که از لحاظ جغرافیایی آن عصر به سمت رچود رودهای پرآب گاماسیاب، سیمره ماهیدشت و کوه‌های مجاور به عیلام می‌برائید ولی از نظر تاریخی به ماد مربوط بوده و جاده‌های کاروان روی مناسی از الی‌پی به سمت هگه (همدان) و امپراطوری‌های بابل و عیلام در عهد باستان این منطقه را فوق‌العاده حائز اهمیت قرار داده بود به طوری که مردم این ناحیه در طول چندین هزار سال تاریخ و حتی قبل آن چون سدی استوار در مقابل تهاجم بیگانگان دلیرانه مقاومت نموده‌اند.

اما اندکی شمالی‌تر از «الی‌پی» اقوام توتل و کاسی‌ها و هم‌چنین مردمی که آن‌ها را لولوبی می‌نامیدند زندگی می‌کردند که هنوز جاده‌های حاصل‌خیز دشت زور را در اشغال داشتند و از راه‌های شمالی به جاده تجرین می‌رسیدند که خود بدون فلات ایران می‌رفت و نگهبانی این جاده بعهد آن‌ها بود. بنابراین موقعیت جغرافیایی کرمانشاه در آن عصر شامل این استان و ناحیه لرستان و کوه‌های بختیار بود. شهر و پشت کوه تا حدود بروجن و نهاوند را هم شامل می‌شده لذا اگر در توضیحات و یا ضمن مطالعه حفاری‌هایی که در این‌گونه مناطق انجام شده یا خواهد شد بر همین مبنای شناخت است که با توجه به وسعت و موقعیت جغرافیایی آن عصر مطالعات مربوط به آن دوره انجام می‌پذیرد.

در اینجا وظیفه خود می‌دانم از استاد یگانه و گرانقدر جناب آقای پروفسور میرجلال الدین کزازی که به بنده لطف نموده و مقدمه‌ای زیبا در رابطه با موضوع کتاب حاضر نوشته‌اند و همچنین از مدیریت محترم کتاب‌خانه‌های استان کرمانشاه که با در اختیار نهادن منابع و مآخذ معتبر تاریخی مرا یاری نموده سپاس‌گزاری نمایم.

در خاتمه نیز از سرکار خانم فروزان فرحناکی به خاطر چندین بار حروفچینی و صفحه آرایی و تصحیح کتاب تشکر و قدردانی نموده و توفیق همه‌ی این بزرگواران را از خداوند بزرگ مسئلت دارم. در خاتمه (از سال ۱۲۱۹ شمسی باستان‌شناسان و محققینی که به کرمانشاه جهت بررسی نقاط تاریخی بازدید بعمل آورده‌اند بشرح پیوست آخر کتاب می‌باشد).

www.ketab.ir